

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Welke onafhankelijkheid voor Vlaanderen?

De Belgische politieke praktijk wijst uit dat een evenwichtige bevoegdheidsverdeling tussen de federale staat België en de deelstaten Vlaanderen en Wallonië een onmogelijkheid is. Daarom zou het van intellectuele moed en van politieke geloofwaardigheid getuigen wanneer in samenwerking met de federale overheid een scenario voor de scheiding wordt opgesteld. Andere pogingen om tot een bevredigende oplossing te komen, hebben tot nu toe tot niets geleid. Vlamingen en Walen, wier beider politieke cultuur zo uiteenloopt, hebben recht op een autonome staat.

door *Herman Suykerbuylk*

Ere-ondervoorzitter van het Vlaams parlement.

‘Is het een ramp als België uiteen zou vallen? Nostalgisch ingestelde lieden zullen er om treuren, maar het is een illusie te geloven dat een structuur er voor de eeuwigheid zou zijn. België bestaat nog geen tweehonderd jaar. Wat Vlamingen en Franstaligen in België samenhoudt, is ijler geworden. Wat hen verdeelt, wint aan belang. De maatschappij evolueert, de maatschappelijke en politieke structuren ook. Er is geen reden waarom België daaraan zou ontsnappen.’

Stefaan Michiels, commentator bij dagblad De Tijd (2 januari 2008)

DE POLITIEKE CRISIS IN BELGIË IS EEN FEIT. Inzet is de wijze waarop deze staat in de toekomst de vorm kan krijgen die de inwoners van de twee deelstaten Vlaanderen en Wallonië wensen. Tot nu toe heeft België vijf staats-hervormingen gekend (zie daarvoor het artikel van Helga De Baets elders in dit nummer, *red.*) waarin, te beginnen in 1970 en te eindigen in 2001, achtereenvolgens de nodige bevoegdheden en instellingen van de nieuwe

gewesten werden vastgelegd. Bij de vierde hervorming, die van 1993, werd België officieel een federale staat. Zij bracht de rechtstreekse verkiezing van de deelstaatarlamenten. Daardoor veranderden ook de bevoegdheden van Kamer en Senaat. De Kamer werd de politieke instelling die in de meeste gevallen als wetgever de beslissende stem kreeg. De Senaat zou reflectie-instelling worden en in enkele gevallen nog als wetgevende medebeslisser samen met de Kamer kunnen optreden.

De artikelen 1 tot 5 van de nieuwe grondwet zijn opmerkelijk kort en zeer verstaanbaar. Als federale staat is België samengesteld uit gemeenschappen (Vlaamse, Franse en Duitstalige), gewesten (Vlaams, Waals en Brussels) en vier taalgebieden (Nederlands, Frans, tweetalig Brussel en Duits). De grenzen van de taalgebieden kunnen slechts worden gewijzigd met een meerderheid van elke taalgroep in Kamer én Senaat met bovendien een tweederde meerderheid in elke taalgroep. Een dubbel slot dus. Deze bijzonder vereiste meerderheid vindt men in de grondwet op tal van plaatsen terug. Diegenen die dat slot willen laten springen omdat zij de structuren van dit land willen veranderen, staan dus voor een zware opdracht.

Maar is de structuur van het land overigens wel zo helder als de eerste artikelen van de nieuwe grondwet suggereren? Hoever reiken de bevoegdheden en zijn deze wel steeds dezelfde?¹ Deze zijn niet altijd even precies bepaald. Bovendien moeten ze samen worden gelezen met de Bijzondere Financieringswet,² zoals ze in het Belgische jargon heet, waarin onder meer de wijze schuilt waarop de gewesten en gemeenschappen hun financiering (door toelagen van de federale staat en door op beperkte wijze zelf belasting te heffen) kunnen aanwenden.

Kortom, België mag dan al een federale staat zijn, maar met onduidelijk toegewezen bevoegdheden aan de deelstaten of die ze helemaal niet bezitten en met een financiering daarvan die ongeveer slechts 22 procent van het totaal aan middelen bedraagt dat de staat tot zijn beschikking heeft. Het overige wordt volgens de financieringswet op federaal niveau verdeeld en uitbetaald. Dit bevordert uiteraard niet dat de gewesten en gemeenschappen voor de bevoegdheden die ze bezitten ook daadwerkelijk verantwoordelijkheid nemen. Beleid dat men voert met middelen die rechtstreeks door de federale staatskas worden uitbetaald, vraagt geen moed. Op het stuk van de gezondheidszorg is de bevoegdheidsverdeling tussen federale staat en deelstaat bijzonder vaag, de sociale zekerheid wordt geheel federaal gefinancierd.

Een ander voorbeeld van onduidelijkheid. De wetten op de staatsvorming voorzien in een aantal gevallen in overleg tussen de deelstaten en de federale staat. De deelstaten worden dan als het ware tot het niveau van een provincie teruggebracht, hoewel er volgens de grondwet principieel een

staat van evenwaardigheid tussen beide beleidsniveaus bestaat. De rechtskracht van een wet en een decreet (een besluit dat door het parlement van de deelstaat is aangenomen) is in België dezelfde.

Kortom, deze federale staat is onvoltooid. Sommigen zeggen dat een staat nooit voltooid is. Dat klinkt fraai, maar als men zich in België aan de rechtsstaat wil houden, blijkt het bijzonder moeilijk het onvoltooid te doorbreken, zeker als wat bij wet en grondwet is vastgelegd, door een bijzondere meerderheid in beton is gegoten, of wel is gebetonneerd, zoals men in Vlaanderen pleegt te zeggen.

ONBEGRIIP

In Nederland heeft men, zo is de pertinente indruk, weinig zicht noch inzicht in de verhouding tussen Vlaanderen en België. Dat is eigenaardig als men bedenkt dat ooit, vooral tijdens het interbellum, de belangstelling vanuit Nederland voor Vlaanderen vrij groot was.

Maar in 1945 stond Vlaanderen er heel anders voor. De voorstellen uit de jaren dertig, die pleitten voor een zekere autonomie voor Vlaanderen en Wallonië, het resultaat van een akkoord tussen de Katholieke Vlaamse Volkspartij en het Vlaams Nationaal Verbond, waren van tafel gegaan. Collaboratie, gevolgd door repressie met het vooropgezette doel de Vlaamse Beweging voor de realiteit van het nieuwe België te plaatsen, beheerste het politieke leven. Maar de verschillen tussen het noorden en het zuiden bleven manifest. De koningskwestie van 1950 eindigde met een referendum, waarbij koning Leopold III de troon weer mocht bezetten, maar de straat bleek uiteindelijk de baas: Brussel en de Waalse Borinage wonnen met massademonstraties het pleit en de koning kon niet terugkeren.³

Na de ongenadige repressie van Vlaamsnationale figuren direct na de oorlog, beheersten de daarop volgende verzachtingmaatregelen lange tijd het politieke leven. De taalwetten van de jaren dertig werden verstevigd. Belangrijkste feiten: de vastlegging van de taalgrens, geen talentellingen meer en het verlenen van taalfaciliteiten aan negentien taalgrensgemeenten en zes randgemeenten rondom Brussel.

De Vlaamse verzuchtingen hadden in wezen alleen betrekking op het taalgebruik; zij kregen steeds een oplossing via wetgevende weg, met presie van de Vlaamse beweging die aan invloed won. Deze Beweging woog vooral op rechtse en christelijke partijen. De zogenoemde Marsen op Brussel, waar tot 100.000 Vlamingen werden geteld, zijn ter zake illustratief.

Het verhaal kende echter geen einde. Er was voldoende inzicht gegroeid in zowel administratieve als sociaaleconomische ongelijkheden tussen

Walen en Vlamingen om te denken dat het realistisch was dat de wind zou gaan liggen. Zo kwam in 1971 na uitgebreide besprekingen een institutionele doorbraak tot stand. De eerste staats hervorming was een feit. Eerste minister Gaston Eyskens gebruikte in 1970 de sindsdien historisch geworden woorden: ‘De unitaire Belgische staat is door de gebeurtenissen achterhaald’.⁴

DE NOTA-VERHOFSTADT

Na de laatste, kleine staats hervorming van 2001 werd het stil. De paarse kabinetten onder leiding van de liberaal Guy Verhofstadt (1999-2007) deden niet veel aan de uitbouw van verscheidenheid binnen de Belgische federatie. Integendeel, zij voerden een welbewuste politiek om het vertrouwde Vlamingen-Walenbeeld te vervangen door de opkomst van de zogenoemde

nieuwe Belgen. Tijdens de paarse regering lieten diegenen die een terugkeer naar het vertrouwde Belgische vaderland openlijk bepleiten, zich horen. De paarse regering hield hen niet tegen.

Na de verkiezingen van 10 juni vorig jaar zat de oppositie — de Vlaamse christendemocraten — aan tafel samen met de ‘blauwe’ vld. De eerste had voor de verkiezingen een

De van Vlaamse zijde bepleite staats hervorming kan leiden tot het vooralsnog onbespreekbare: de scheiding, met een zelfstandige staat Vlaanderen als resultaat

grote staats hervorming beloofd, met onder meer als inzet de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, dat zowel uit een eentalig als een tweetalig gebied bestaat.

Waar zal de nu van Vlaamse zijde bepleite staats hervorming op uitlopen? Ze kan weinig betekenen, maar ze kan ook leiden tot het vooralsnog onbespreekbare: de scheiding, met een zelfstandige staat Vlaanderen als resultaat, mogelijk via confederale weg.

Zeker is dat de voorstanders van ‘een sterke federale staat met sterke regio’s’ tot een voldoende meerderheid willen komen om op die basis het wetgevend werk, nodig voor de zesde staats hervorming, in te zetten. Interim-premier Verhofstadt maakte zich tot hun woordvoerder door een mooi verpakte nota begin dit jaar, waarbij hij de steun kreeg van de media die op eentonige wijze instemmend reageerden.⁵

Van een gebrek aan politieke onhandigheid kan interim-premier Verhofstadt niet worden verdacht. De liberalen waren samen met de socialisten de verliezers van de parlementsverkiezingen vorig jaar, maar doordat

de christendemocratische partij van Leterme er afgelopen najaar niet in slaagde tot een akkoord te komen over de staatshervorming, wist Verhofstadt als interim-premier, al dan niet in overleg met het hof, in deze aangelegenheid zijn centralistische visie op een nieuwe hervorming van de staat op het voorplan te plaatsen.

De vraag moet nog worden beantwoord waarom een nieuwe staatshervorming nu zo moeilijk van de grond komt. Vroeger was er een federale kar die het mogelijk maakte dat de partijen in het noorden en zuiden bij hervormingen met de nodige financiële middelen tevreden werden gesteld. De autonomie werd afgekocht. Die financiële noden zijn vandaag minder urgent. En er is nóg iets veranderd. Zeker bij de eerste staatshervormingen hadden van Waalse kant de leiders uit de regio, mensen als Cools, Spitaels en Van Cauwenberghe, allen Waalse socialisten, meer te vertellen. Maar het zwaartepunt van de francofonie is inmiddels verschoven naar Brussel. Tegelijkertijd is de invloed van de zogenoemde nieuwe Belgen groter geworden. De Franstaligen willen van twee walletjes eten: via de zogenoemde wafelijzerpolitiek willen ze een evenredig deel van de federale middelen ontvangen (wanneer Vlaanderen federaal geld krijgt voor investeringen e.d., gaat er even zo veel geld naar Wallonië) en tegelijkertijd een systeem dat hen én autonomie én bijkomende middelen verschaft. Zij zijn niet dé grote roepers om meer zelfstandigheid voor een deelstaat, tenzij voor het Brusselse gewest.

Daar staat Vlaanderen tegenover. Vlaanderen radicaliseert. Acht paarse jaren met weinig respect voor wat vanuit Vlaanderen werd verworven, hebben een Vlaamse politieke opinie gevoed die voor een correcte werking van het bestaande federalisme opkwam. Het beleid was echter anders. De taalwetten in Brussel werden niet toegepast. Een al lang bestaand taalhoffelijkheidssakkoord is terecht een taalgrofheidsakkoord genoemd.⁶ Paars liet zich niets gelegen liggen aan het negatieve standpunt van de Raad van State terzake. De tweetalige rechters kwamen er niet in Brussel. De weigering van de paarse regering-Verhofstadt werk te maken van de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, zette nog meer kwaad bloed in Vlaanderen.

Op het stuk van de samenwerking met de deelstaten deed de paarse regering van Verhofstadt alsof het om veredelde provincies ging. Een waarachtige herstelbeweging werd ingezet ter versterking van de Belgische staat. In april 2002 sloot het paarse kabinet van liberalen en socialisten onder leiding van Verhofstadt een akkoord dat onder meer een hervorming van de politieke instellingen beloofde. Er zou een paritair ingestelde senaat (gelijk aantal Vlaamse leden en Franstalige leden) dienen te komen. Deze senaat zou daarmee voor altijd een Vlaamse meerderheid kunnen

blokkeren. Dat Vlaanderen daardoor radicaliseert, wordt er alleen maar begrijpelijker door.

De verschillen tussen Vlamingen en Franstaligen hebben niet alleen betrekking op taal en cultuur, ook in politiek en andere opzichten zijn er opmerkelijke verschillen: ligging, bevolkingsdichtheid, grote interregionale sociaaleconomische verschillen. Met opzet wordt gesproken over francofofen, maar het verschil is ook groot tussen Walen en Brusselaars (drie vijfde tegenover twee vijfde van de totale Franstalige bevolking). De beleidsintenties van beide groepen zijn allerminst dezelfde.

De wens in Wallonië om een ander beleid te voeren (bijvoorbeeld op het gebied van de gezondheidszorg) is op zich geen reden tot splitsing. Het wordt anders wanneer een langdurig afwijkend beleid een ander uitzicht geeft aan een regio of deelstaat. Wallonië (geïnspireerd door de Franse buur?) is meer etatistisch ingesteld, de intercommunales spelen er een grote rol. In Wallonië is alles meer politiek gekleurd dan in Vlaanderen en dat tekent ook de bevolking. Vlaanderen is daarentegen meer centralistisch ingesteld. Dit strookt overigens niet met het klassieke vrijheidsgevoel van de Vlaamse steden en gemeenten.

Wanneer wordt zelfstandigheid onontkoombaar? De scheidingslijnen zijn minder ideologisch dan cultureel van aard; de taal en alles wat met de volksverbondenheid te maken heeft. Dit wordt anders in Vlaanderen en Wallonië en is al anders door onder meer de eigen instellingen die macht en verantwoordelijkheid hebben gekregen.

De nota van interim-premier Verhofstadt kan daarom geen uitgangspunt zijn voor een nieuwe staatshervorming. Een Vlaamse onderhandelaar zou als uitgangspunt moeten nemen om de onvolkomen Vlaamse deelstaat te vervolmaken. Terwijl Verhofstadt zei op persoonlijke titel te spreken en tot de Nederlandse taalgroep behoort, durfde hij zijn nek niet uit te steken. Dit geldt evenzeer voor de grote partijen en mogelijk ook voor de kleine. Het zegt iets over de weinige uitwegen voor de vastgelopen samenwerking tussen beide landsdelen.

Verhofstadt sprak in zijn nota van een derde weg. Maar zijn aanhangers hebben zich al lang verdeeld tussen degenen die zich neerleggen bij de status quo (voor wie geen nieuwe staatshervorming nodig is) en diegenen die veel voelen voor een sterke federale staat. Verhofstadt wil een sterke staat én sterke regio's. De grote contradictie zit hem in het feit dat we een sterke staat hebben, die zoveel bevoogdt dat er voor sterke deelstaten geen plaats overblijft.

Van Vlaamse zijde zal men schoon schip moeten maken met de zogenoemde federale heroriëntering die uit de nota van Verhofstadt spreekt. Er zal meer autonomie dienen te komen in grondwettelijke zin (hoe en

wanneer organiseren zij verkiezingen voor het parlement; hoe wordt de regering aangesteld?) Verder wil men in Vlaanderen echte bevoegdheden; en de eerste nieuwe bevoegdheid is fiscale autonomie.

BRUSSEL ALS STRUIKELBLOK

Brussel is voor zowel Vlaanderen als Wallonië belangrijk.⁷ Te vaak is de stad echter voorwerp geweest van de vaststelling dat ‘wanneer we Brussel niet hadden alle problemen al lang waren opgelost’. Dit betekent: we moeten eerst het probleem Brussel oplossen. Men kan echter ook het tegenovergestelde doen. Laat de status quo rond Brussel, zoals die al in 1980 bestond, onaangeroerd, als men de stad maar voorziet van de nodige middelen. Brussel heeft de handen al vol aan alle bevoegdheden en rollen die de stad vandaag heeft: als agglomeratie van negentien gemeenten, als hoofdstad van België, als zetel van het federale parlement en van de regering, als hoofdstad van de Vlaamse en Franstalige gemeenschap met haar parlement en regering, als feitelijke Europese hoofdstad en standplaats van de NAVO.

Geef daarentegen voorrang aan de twee deelstaten. Men zal die van echte macht inzake bevoegdheden en middelen moeten voorzien. Het is ontstellend hoe onlogisch men hier denkt. De federale gemeenschap zou over steeds minder middelen beschikken. Geef dan ook de deelstaten fiscale macht, of minstens een belangrijk belastingterrein dat uiteraard niet met een federaal belastingterrein mag samenvallen.

*Dertig jaar geleden had
een gemeente meer fiscale
bevoegdheden dan de huidige
deelstaten nu*

Dertig jaar geleden had een gemeente meer fiscale bevoegdheden dan de huidige deelstaten nu. Dat komt er van wanneer over een staats Hervorming alleen door een federale Belgische Kamer en Senaat wordt beslist.

De conclusie moet zijn dat het toewerken naar een evenwichtige verhouding tussen de federale staat en de twee grote deelstaten, een onmogelijke opgave is. Het zou daarom intellectueel van moed en van politieke geloofwaardigheid getuigen een scenario uit te werken in samenwerking met de federale staat en de twee grote deelstaten. Het probleem Brussel kan dan nadien worden opgelost. Waarom zo’n werkwijze? Als niets lukt, moeten de inwoners van dit land toch een staat hebben. Iedere deelstaat heeft dan zijn eigen vaderland.

De zogenoemde nieuwe Belgen, die de status quo willen handhaven, mogen de Europese dimensie niet uit het oog verliezen. De idee Vlaande-

ren lidstaat in Europa, doet recht aan de Europese Unie. Deze staat voor globalisering in Europa, maar wil tegelijkertijd de regionale factor niet uit het oog verliezen. Een onafhankelijkheid zal in deze context Vlaanderen binnen een Europese ruimte én binnen de Europese voogdij brengen. De lijn Vlaanderen-Europa zal echter een directe zijn, zoals vergelijkbare lidstaten als Ierland, Denemarken en Luxemburg hebben. Dat is alleszins beter dan de lijn Vlaanderen-België-Europa. Tenzij België ‘België namens’ wordt, maar de vraag is dan of dit zinvol is.

Noten

- 1 De bevoegdheden worden beschreven in de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot Hervorming van de Instellingen.
- 2 De wijze van financiering is geregeld in de Wet van 16.1.1989 betreffende de Financiering van de Gemeenschappen en Gewesten.
- 3 Koning Leopold III bleef tijdens de oorlog tegen de wil van zijn regering op zijn post. Na de oorlog werd hij beschuldigd van collaboratie met het naziregime. Daardoor werd hij een zwaar betwiste figuur. Bij een door de regering-Eyskens georganiseerd referendum in 1950 zou moeten worden beslist of de koning mocht aanblijven. Een meerderheid van 57 procent van de Belgen stemde voor, de Vlamingen met een overweldigende meerderheid, de Walen met een kleine minderheid.
- 4 In 1970 traden twee volwaardige ministers aan om de institutionele problemen te bespreken, de Vlaming Leo Tindemans en de Waal Freddy Terwagne. Zij werkten daarvoor nauw samen met de toenmalige eerste minister Gaston Eyskens.
- 5 Op 8 januari 2008 bracht de door koning Albert II aangewezen formateur Guy Verhofstadt, die voor de duur van de regeringsformatie tot premier werd benoemd, een nota naar buiten over de communautaire problemen. Zijn visie werd zowel door de Vlaamse partijen als door de Franstaligen kritisch onthaald en week sterk af van de inzet van de beoogde christendemocratische premier Yves Leterme. Terwijl de laatste streeft naar verdere overheveling van bevoegdheden, met name op fiscaal vlak, naar de deelstaten, bepleitte de liberale oud-premier Verhofstadt onder meer versteviging van het federale centrale gezag en uitbreiding van het Brussels gewest.
- 6 Het taalhoffelijkheidsakkoord voorzagt onder meer in een overgangperiode voor eentalige (Franstalige) ambtenaren om het examen in de tweede verplichte taal af te leggen. Op die manier wilde men omzeiling via aanwerving van contractuele eentalige, lees Franstalige ambtenaren voorkomen.
- 7 In Wallonië is een denktank *Choisir l'avenir* opgericht, geleid door hoogleraren van de Franstalige Katholieke universiteit van Louvain-la-neuve. Als slogan hanteren ze: ‘Met België als het kan, zonder België als het moet’.